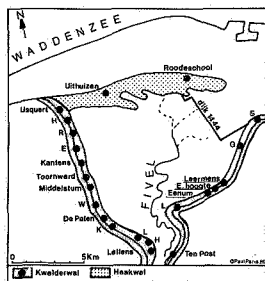
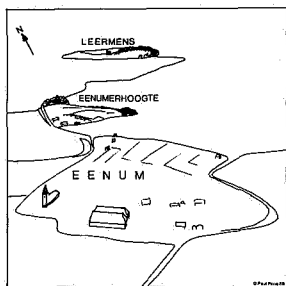

IN VOGELVLUCHT

WIERDENREEKS EENUM, EENUMERHOOGTE, LEERMENS

*Langs de oevers van de voormalige Fivelboezem
liggen terpen van de oudste terpengeneratie.
Kwelderwallen in de ondergrond bepalen de ligging
van deze wierden in het tegenwoordige landschap.*

Paul Paris

IN HET CENTRALE DEEL VAN FIVELGO ZIJN Eenum, Eenumhoogte en Leermens op het eerste gezicht willekeurige wierden en over elk is wel een bijzonderheid te vertellen: de toren van de kerk van Eenum staat een meter uit het lood als gevolg van terpafgraving waardoor de fundering verzwakte; Eenumhoogte is met een kruinhoogte van ruim vijf meter de hoogste wierde van Groningen. Leermens tenslotte is slechts voor een klein deel afgegraven en vormt daarmee met het 10e eeuwse kerkje een fraai voorbeeld van een Groninger dorpswierde.

Behalve deze bijzonderheden zijn er echter ook overeenkomsten tussen deze wierden, gezien de geologisch-landschappelijke situatie van Fivelgo. Omstreeks 600 v.Chr. was de Fivel evenals de Hunze en Eems één van de belangrijkste laaglandrivieren die vanaf de hoge Pleistocene zandgronden via een drassig veengebied naar het noordelijk kwelderdistrikt stroomde. Deze rivieren ontwaterden het achterland waarbij benedenstrooms op de grens van zee en land brakke estuaria ontstonden. Door afzetting van zeeklei ontstonden hier kwelders, waarvan de hoogste ge-

deelten geschikt waren voor beweiding en (tijdelijke) bewoning. Niet alleen door de aanvoer van zoet water hadden de rivieren voor de kolonisten een functie, deze dienden eveneens als transportroute door het onherbergzame veengebied dat als een geduchte barrière tussen de zandgronden van het achterland en de kwelders in het Noorden lag. Dit kwelderlandschap had in de periode van 1000-600 jaar v.Chr. zijn definitieve vorm gekregen. Door een tijdelijk verhoogde invloed van de zee door de Duinkerke Ia-transgressie was door zee-inbraak en latere aanslibbing een tweetal hoogopgeslibde kweldersystemen ontstaan. Deze begrepsden als een trechtervorm het benedenstroomse mondingsgebied van de Fivel. Langs de boorden van dit oer-estuarium werd op de hoger gelegen kwelderruggen al vroeg bewoning mogelijk.

Uit deze nederzettingen direkt op de kwelder zijn door latere ophoging de eerste terpen ontstaan. Aardewerkvondsten uit de terpen van Eenum en Eenumhoogte wijzen op een eerste bewoning vanaf de vroege IJzertijd. Het betreft hier Ruinen Wommels I/II aardewerk van de Zeijenerkultuur. Deze oudste archeologische datering van deze eerste terpengeneratie geldt waarschijnlijk ook voor de overige terpen langs de voormalige Fivelboezem; behalve die van de zuidoostelijke ook die van de westelijke kwelderwal: oa. Lelens, Middelstum en Usquert. Deze oudste archeologisch onderzoek nog onvolledig is, kan uit geologisch onderzoek worden afgeleid dat deze twee kwelderwallen van gelijke ouderdom zijn en dat althans vanaf 600 jaar v.Chr. op deze kwelderwallen bewoning mogelijk kan zijn geweest.

Evenals het Eems-estuarium (de Dollard) tegenwoordig, werd het Fivel-estuarium door voortgaande afzetting van zeeleu vanaf de oevers steeds smaller. Vóór de Romeinse tijd mondde de Fivel nog ter hoogte van Uithuizen in zee uit. Gaandeweg verzandde deze uitmonding en werd deze steeds meer naar het oosten verlegd. Dit werd mede veroorzaakt door de aanvoer van zand dat door de vorming van de Lauwerszee tijdens de Duinkerke IIIa transgressie was vrijgemaakt. Door zeestromen ontstond vanaf Usquert in oostelijke richting een strandwal. In de loop der eeuwen groeide deze strand- of haakwal steeds verder aan. Door aanvullende bedijking vanaf de Middeleeuwen werd tenslotte het gehele estuarium omstreeks het jaar 1444 van de zee afgesloten. ●